

Een nationaal, historisch museum

Historisch besef verdient herwaardering

Op 29 januari jl. hield Jan Marijnissen, fractievoorzitter van de SP in de Tweede Kamer, ter afsluiting van de VGN Geschiedenisdagen in Vught een lezing over het belang van historisch besef. Een pleidooi voor een Huis der Geschiedenis en voor het belang van goed geschiedenisonderwijs. Dit artikel is gebaseerd op de lezing.

Een volk zonder geschiedenis bestaat niet. Elk volk, ook het Nederlandse volk, heeft dus een geschiedenis. Maar, als dat zo is: waarom doen we daar in ons land dan zo besmuikt – en in het beste geval zo nonchalant – over? In het onderwijs is geschiedenis als vak steeds verder in de marge gedrongen. Ook op radio en tv is er slechts sporadisch aandacht voor. En een nationaal historisch museum dat onze geschiedenis in samenhang toont, is er ook al niet. Als we hier geen verandering in brengen, zal het historisch besef in onze moderne samenleving steeds verder achter de horizon verdwijnen.

Tijd voor een offensief

In ons land heeft rond het thema 'historisch besef' de laatste decennia een sfeer gehangen van 'geschiedenis is muf' en 'een eigen identiteit als land is eng'. De geëigende reactie op pleidooien voor meer aandacht voor geschiedenis was: 'Wij zijn geen nationalist'. En: 'Wij hebben niet één geschiedenis, wij zijn pluriform'. Of: 'Geschiedenis is voltooid verleden tijd en dood. Wij willen naar de toekomst kijken'. Nogal kortzichtig. Want is het niet zo dat het begrijpen van het heden en het op juiste wijze beslissen over de toekomst niet kan zonder kennis van de ontwikkeling die ons gebracht heeft waar we nu zijn? Wie niet weet waar hij vandaan komt, weet niet waarheen hij onderweg is. Wij zijn dan wel de makers van de toekomst, maar tevens toch ook de maaksel van de geschiedenis.

De hedendaagse verwarring over onze morele, culturele en politieke identiteit vindt voor een deel haar verklaring in het ontbreken van historisch besef in brede lagen van de bevolking. Die verwarring wordt duidelijk als we worden geplaatst voor vragen als 'Hoe tolerant mag je zijn tegenover een religie met intolerante kanten?', of 'Heeft de school een taak als het gaat om waarden- en normenoverdracht?', of 'Hoe erg of gewenst is het als ons land een provincie wordt van Europa?'

Historisch besef kan actuele problemen, die ogenschijnlijk schier onop-

losbaar zijn, relativeren. Historische kennis kan ons helpen ons te herinneren waarom bepaalde dingen zijn geworden tot wat wij nu aantreffen. Die herinnering kan buitengewoon behulpzaam zijn. Immers, de mensen die ons voorgingen zagen zich vaak gesteld voor (soortgelijke) vragen als waar wij nu over piekeren.

Een paar voorbeelden.

Onze democratische verhoudingen

Na een eeuwenlange, verbeterd strijd zijn we tot de conclusie gekomen dat het systeem dat we nu hebben 'het minst slechte' is. Voor een systeem bestaande uit een representatieve vertegenwoordiging van het volk, die altijd het laatste woord heeft, bestaat geen alternatief dat democratischer genoemd kan worden.

De scheiding tussen kerk en staat

Onze wordingsgeschiedenis leert ons wat de nadelen zijn van een vermenging van de kerkelijke macht en die van de overheid. Algemeen rekenen we de religie nu tot iets dat primair behoort tot het privé-domein.

De verhouding tussen individu en collectiviteit

Dat wij nu de individuele mens van ultieme waarde verklaren is niet een door een hogere macht gegeven inzicht, maar een verworvenheid van een lange emancipatiegeschiedenis.

Waarden en normen

Zij hebben zich uitgekristalliseerd in de strijd van de mens voor een beter bestaan. Ze hebben een geschiedenis, we hebben ze geërfd van onze voorouders. Ze behoren tot ons collectieve bewustzijn. Waarden en normen vormen een essentieel onderdeel van de brug over het ravijn van de barbarij. Die brug noemen we beschaving. Die brug is wankel zoals de geschiedenis ons leert. Onze beschaving is een erfenis; onze waarden en normen zijn dat ook. Hun wordingsgeschiedenis is essentieel voor een goed begrip van het belang ervan. Het is aan de politiek en de samenleving de normen en waarden steeds te actualiseren en te handhaven, en daarmee de brug van de beschaving te onderhouden. Op die manier bevorderen we houvast en vertrouwen, voorkomen we angst,

vervreemding en verbittering, en beschikken we over een probaat middel tegen doorgeslagen egoïsme, fanatisme en geweld.

In een tijd waarin de veranderingen steeds sneller gaan, de samenleving individualiseert, en er geen collectieve ambities meer lijken te bestaan, verdwijnt ook steeds meer de gedeelde oriëntatie en verschijnt de onzekerheid over de identiteit.

Nu de Europese eenwording en gelijkschakeling steeds verder voortschrijden, de wereld steeds kleiner wordt als gevolg van de globalisering en er steeds meer mensen met een andere culturele achtergrond in ons land wonen, wordt dat steeds manifester.

Een groot aantal jongeren beschouwt veel verworvenheden als vanzelfsprekend, terwijl ze dat op de keper beschouwd niet zijn. Wanneer de status-quo de enige referentie is,

wanneer er geen inzicht bestaat in onze wordingsgeschiedenis, dan ontbreekt begrip van de achtergronden en ligt oppervlakkigheid op de loer.

Goede leraren zorgen voor spanning

Veel ouderen kennen de 'vaderlandse geschiedenis' nog als het uit het hoofd leren van feiten en jaartallen. Saai. Van mijn hele lagere schooltijd kan ik me nog één jaartal herinneren: het jaar 400, de Grote Volksverhuizing, dat klonk zo spannend. Had je geluk dan kreeg je daarna een leraar die je de verbanden tussen de feiten uitlegde. Interessant.

Ik had eens ook zo'n leraar, maar ik moet eerlijk zeggen: de rest was minder, veel minder. En natuurlijk, ook bij die goede leraar moest je jaartallen en feiten kennen – geen piano-spelen zonder toonladders oefenen, maar uiteindelijk was daar toch altijd die sensatie van éniġ nieuw verworven begrip.

Ik ben ervan overtuigd dat er bij de opleiding van leraren veel meer aandacht zou moeten zijn voor twee dingen: toewijding en affectie met de inhoud van het vak dat je geeft, en twee, blijf je presentatie verbeteren. Degene die het vertelt en hóe ie het vertelt is van doorslaggevend belang voor het resultaat bij de leerlingen.

Op de laatste dag voor de vakantie kregen we op de lagere school altijd film of dia's. Dan kwam een projector in de klas en iedereen was opge-

wonden. De onderwijzer wist dat. Daarom zei-ie altijd: 'Als jullie nu niet stil zijn, dan geen film'. En het was stil.

Het gaat mij om de opwinding. Daarom vraag ik me vaak af: Waarom stellen we niet vaker mensen met een verhaal in staat om hun ervaringen te delen met leerlingen? Ik verzorg zelf vaak lessen op basisscholen, vmbo-scholen, universiteiten, hogescholen, overal. En ik merk dat vreemde ogen dwingen – blijkbaar – tot aandacht, en vreemde stemmen en verhalen laten luisteren.

Samenhangend onderwijs in een minimale tijd

Sinds de jaren zestig kwam de nadruk te liggen op 'projectonderwijs'. Toen ik jaren na het verlaten van de middelbare school er nog eens terugkwam, stond ik versteld van de chaos en het lawaai in het geschiedenislokaal. 'Ze zijn bezig met hun werkstukken', zei de leraar. Ik vond het maar niks. En inmiddels kan de meerderheid van de jeugd niet meer zeggen waar ergens in de geschiedenis de Gouden Eeuw gesitueerd moet worden. De chronologische geschiedenis van Nederland komt vrijwel nergens meer aan de orde.

'Als symbolen als Auschwitz of belangrijke teksten als het Plakkaat van Verlatinghe (waarin uiteengezet wordt dat een volk er niet is voor de vorst, maar omgekeerd) niemand meer wat zeggen, dan wordt het moeilijk om elkaar in deze samenleving nog te begrijpen.'

Een collectieve herinnering draagt bij aan een gemeenschappelijk referentiekader, net als taal, cultuur en kennis van waarden. Als zo'n gemeenschappelijk kader er niet is, dreigt een samenleving uiteen te vallen', aldus het Instituut voor Geschiedenisdidactiek (IVGD).

Dit instituut stelt dat de kern van het vak geschiedenis zit in het bijbrengen van tijdsbesef, zodat zich een beeld ontwikkelt van verschillende tijdvakken en hoe ze op elkaar volgden.

'Inzicht in een geheel van tijdvakken is te vergelijken met het lezen van een

boek. Als je middenin begint te lezen op een willekeurige bladzijde, zonder een idee te hebben hoe de rest van het boek er ongeveer uitziet, zul je er weinig van begrijpen.'

Verder hoort geschiedenis te leren dat een gebeurtenis nooit één oorzaak heeft, maar altijd meerdere, en dat alles begint met respect voor de feiten.

Het goede nieuws is: door de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming, ofwel de commissie-De Rooy, is er een stelsel van tien tijdvakken opgesteld om het verloop van onze geschiedenis beeldend neer te kunnen zetten. Het begint met de prehistorie en belandt via de oudheid, de Middeleeuwen, de vroegmoderne tijd in de moderne tijd. De laatste drie tijdvakken zijn weer opgesplitst zodat er een totaal van tien ontstaat.

Ik ben geen pedagoog en geen didacticus, maar naar mijn idee, kan deze canon erg behulpzaam zijn bij het bijbrengen van het noodzakelijke tijdsbesef.

Het slechte nieuws: de marginalisering van het geschiedenisonderwijs zet nog steeds verder door. Het aantal lesuren neemt af en daar waar überhaupt nog geschiedenis gegeven wordt, is het meestal op facultatieve basis. De gevolgen laten zich raden.

Maak er wat van, het is de hoogste tijd

'Maar moet je kinderen dat nou aandoen, dat saai gedoe met geschiedenis?', hoor ik nog wel eens zeggen.

Ten eerste, ik bestrijd dat geschiedenis per definitie 'saai' is. Waarom zou je actuele, maatschappelijke of politieke vraagstukken niet als opening voor geschiedenisonderricht kunnen aanwenden? Wat te denken van de eigen omgeving? Ga naar buiten! Nodig sprekers uit, vermeng geschiedenis met 'mensen en hun emoties'.

Ten tweede, het kan zijn dat historisch besef en historische kennis zaken zijn, die voor (sommige) kinderen moeilijk te bevatten zijn en pas op latere leeftijd de échte belangstelling wekken. Misschien geldt dat wel

voor meer vakken. Dat zou betekenen dat we meer ruimte moeten geven aan tweedekansonderwijs, al of niet gebruikmakend van moderne media als internet en tv.

Programma's als OVT (VPRO), Andere Tijden (NPS-VPRO) en Verre Verwanten (Teleac) zijn zeer verdienstelijke pogingen om ook in de media aandacht te besteden aan onze historie.

Het meest recente dieptepunt als het om historisch getinte programma's gaat is de verkiezing van de Grootste Nederlander (KRO). Niet alleen de uitslag – 'En de winnaar is... Pim Fortuyn' – laat zien wat voor een aanfluiting het programma was, ook de opzet was natuurlijk erg discutabel: hoe vergelijkt men immers de betekenis van schilders, politici en wetenschappers voor de Nederlandse wordingsgeschiedenis? Positief aan deze verkiezing waren overigens wel de informatieve promotiefilmpjes die werden uitgezonden.

Dat ook de makers zelf hun programma niet al te serieus namen, blijkt uit de gang van zaken op de avond van de uitslag. De kijkers (en stemmers) was dié avond de uitslag beloofd, dus de apotheose moest volgen... Ook toen bleek dat de computers het verwerken van de stemmen niet aankonden. Dus werd Pim Fortuyn tot winnaar uitgeroepen. De volgende ochtend, toen de computers eindelijk alle stemmen hadden kunnen tellen, bleek echter dat Willem van Oranje de werkelijke winnaar was. Tot wat voor trivialiteiten de dictatuur van de kijkcijfers kan leiden...

Yoeni Albrecht, ambassadeur van Pim Fortuyn, was toch wel een beetje verbaasd over het succes van zijn kandidaat.

De historische sensatie

In 2004 was ik elke maand één week in de provincie voor gesprekken, bezoeken en openbare avonden. Al vrij snel ontwikkelde zich de gewoonte elk verblijf te beginnen met een bezoek aan een museum, bijvoorbeeld het Drents Museum in Assen, waar toen net de tentoonstelling 'Schatten uit het Veen' te zien was en 'It Damshûs' in Nijbeets (Friesland).

Sowieso, als ik ergens op een vreemde plek ben, is een van de eerste vragen altijd 'Is hier een museum?' Zo heb ik ook een overdreven belangstelling voor gedenktekens langs de weg, mannen en vrouwen op sokkels en voor markante, historische plekken.

Op de avond van 4 mei om 20.00 uur is er een dodenherdenking op de Waalsdorpervlakte, de plek waar in de Tweede Wereldoorlog veel verzetsmensen zijn vermoord door de Duitsers. Zo'n plek, daar móét ik dan ook eens écht naar toe, niet als het druk is, maar als het stil is.

Wat maakt dat ik op een zaterdagochtend in de Linnaeusstraat moest gaan kijken op de plek waar Theo van Gogh een maand daarvoor was vermoord? Wat is het? Wat maakt Assisi in Umbrië tot zo'n bijzondere plek? Waarom wil een mens langs de IJzer lopen? Waarom de luchten zien boven Buchenwald? Waarom voelen aan het marmer waarin de zestigduizend namen van de in Vietnam omgekomen Amerikaanse soldaten zijn gebeiteld?

Het Haags Historisch Museum beschikt over de tong die bij Johan de Witt is uitgerukt toen hij door de 'ultimi barbarorum' (Spinoza) in het Rampjaar 1672 samen met zijn broer Cornelis op het Groene Zoodje is gemolesteerd, vermoord en in moordesjes gehakt. De lichaamsdelen werden verhandeld, en zo konden – na vele omzwervingen – de tong en een teen van Johan in handen komen van een museum.

Het is nu erg moeilijk om te onderscheiden wat de tong is en wat de teen, maar toen ik ze – opgesteld tussen allerlei andere, ongetwijfeld ook erg belangwekkende dingen – voor het eerst zag, schrok ik wel, en was mijn eerste gedachte: waarom staan die dingen niet, uitgelicht en al, in een aparte vitrine in de hal van het museum?

Zouden dit nu allemaal voorbeelden zijn van wat Johan Huizinga ooit *de historische sensatie* noemde?

Plaatsen waar je het verleden voelt

De oprichting van een nationaal historisch museum zou bij de promotie van historisch besef en historische kennis erg behulpzaam kunnen zijn. In Washington bijvoorbeeld staat het *Museum of American History*. Ik was er tien jaar geleden. Het is een groot museum waar je oog in oog komt te staan met alle belangrijke Amerikaanse presidenten, waar je de originele, eerste Amerikaanse vlaggen (met nog maar weinig sterren) kunt zien, en waar je natuurlijk ook meer te weten komt over de Burgeroorlog en de 'Constitution'. Daarnaast hebben ze een uitgebreid overzicht van de wetenschappelijke, technische en industriële ontwikkeling die het land heeft doorgemaakt.

Toen ik een paar jaar later in Birmingham, Alabama, was, ben ik onder de indruk geraakt van hoe goed die Amerikanen erin slagen in musca historische feiten aanschouwelijk neer te zetten. Je hebt in Birmingham – midden in de *deep-south* – het Civil Rights Institute. Een geweldig mooi, indrukwekkend museum waar je *live* aanwezig bent wanneer de eerste zwarte vrouw de moed heeft om in een 'blank' gedeelte van een bus te gaan zitten. Je bent getuige van de verschrikkingen die de *Afro-Americans* bij hun strijd voor gelijkberechtiging hebben moeten doorstaan. Toen ik er was, was het druk. Veel kinderen, zwarte kinderen, diep onder de indruk van hun eigen, recente geschiedenis.

Duitsland heeft zijn *Deutsches Historisches Museum* in Berlijn. Toen ik er in 2002 was, waren ze net begonnen aan een vijf jaar durende renovatie. Maar de directeur kon me trots de nieuwbouw laten zien. Op dat moment liepen daar twee tijdelijke, internationale tentoonstellingen: de ene over de Europese Integratie en de andere over 'JFK'.

Het is een bijzondere ervaring om in een zaal met alleen maar Duitsers te staan en te kijken naar een scherm waarop Kennedy – het is 26 juni 1963 – tegen de massaal toegestroomde West-Berlijners zegt: 'Ich bin ein Berliner'.

In Bonn staat het *Haus der Geschichte* en in Leipzig ook een. Het thema van de permanente tentoonstelling is de naoorlogse geschiedenis van de DDR en de BRD. Jaarlijks komen er vijf miljoen bezoekers, onder wie veel scholieren. Aanvankelijk was men bang dat het museum een propagandacentrum zou worden voor de bedenker, de toenmalige Bondskanselier, Helmut Kohl. Dat gevaar heeft men bezworen door het instellen van een curatorium bestaande uit historici, andere wetenschappers en een breed samengestelde afvaardiging uit de Bondsdag.

Wat in Duitsland (met zo'n ingewikkelde, dubbele, recente geschiedenis) kan, moet hier in Nederland toch zeker kunnen.

Waar is het Huis van de Nederlandse geschiedenis?

'We hebben toch al het Rijksmuseum, zou u nu kunnen zeggen.' Dat is waar. Maar het Rijksmuseum is vooral een kunsthistorisch museum met een internationaal vermaarde en hoogwaardige kunstcollectie. Ook na de verbouwing zal daar het accent op liggen, en terecht. Officieel behoort de nationale geschiedenis ook wel tot takenpakket van het Rijksmuseum. Er is en wordt naar buiten toe alleen zo weinig mee gedaan. Ook een bezoek aan de website van het Rijksmuseum leert dat 'de wordingsgeschiedenis van Nederland' geen prioriteit heeft binnen het Rijksmuseum. Daarom pleitte de Raad voor Cultuur ook voor de oprichting van een 'Boulevard van het Actuele Verleden', een soort centrum van waaruit historische evenementen, een website en bijeenkomsten kunnen worden georganiseerd.

Dit prima doch bescheiden initiatief verkeert in de opstartfase.

Tal van musea hebben aandacht voor de historie: het Rijksmuseum voor Oudheden, het Tropenmuseum, het Scheepvaartmuseum, het Amsterdams Historisch Museum, het Nationaal Oorlogs- en Verzetsmuseum, het Nederlands Openluchtmuseum, het Zuiderzeemuseum en nog veel meer lokale en thematische musea. Allemaal musea die op vaak uitstekende wijze een deel van onze geschiedenis tonen en daarom hun bestaansrecht hebben bewezen. Echter, hét verhaal van de wordingsgeschiedenis van (de mensen die wonen in) 'de lage landen bij de zee' wordt nergens verteld.

'Maar, mijnheer Marijnissen,... U vermoedt dat er één nationale geschiedenis is. Misschien denkt u ook nog wel dat er zo iets is als een nationale identiteit. Dat is nationalistisch!'

Tja, laat ik er zelf nu maar het zwijgen toe doen, en volstaan met een citaat uit de 21ste Pacificatielezing, die Michaël Zeeman op 20 november 2004 uitsprak in Gent:

'Is niet het wegvallen van een door geschiedenis en traditie geïnspireerd

plichtsbef, bij alle grote instituties van de samenleving, het brandpunt bij uitstek van de crisis waarin veel van die instituties zich thans lijken te bevinden? In tal van die crises, of die nu het onderwijs, de cultuur of het openbaar bestuur betreffen, worden wij geconfronteerd met een aarzelende elite, een elite die het liefst terugtreedt omdat zij niet langer in zichzelf gelooft en niet meer weet waar zij voor staat of zou dienen te staan.

De ontkenning van de zinvolheid van een gecanoniseerde geschiedenis, ja, een nationale geschiedenis, is een belangrijke verschijningsvorm van datzelfde aarzelen en terugtreden; ze vormen een ongezonde en onverantwoordelijke breuk met de traditie. Het onderhouden van die geschiedenis is immers instrumenteel en het instrumentele schulde hem hier in het onderhoud van een vruchtbare traditie, de legitiematie van optreden en plichtsbef in termen van ervaring en continuïteit. Wie die kent en verinnerlijkt, staat er beter voor dan wie die ontkent, negeert of verwerpt. In de tijdloosheid van een posthistorisch heden, in de verbrokkeling van een postmoderne samenleving, is voor geen der deelnemende partijen immers nog houvast te vinden.'

Als het aan mij ligt, komt er dus een nationaal, historisch museum. De eerste vervolgvraag die dan gesteld wordt is: waar? Na het overlijden van de laatste bewoner van Paleis Soestdijk attentioneerden veel mensen mij op deze locatie als 'ideaal' voor dat museum. Ik vind het echter niet zo geschikt. Ik ben het eens met historicus Maarten van Rossem, die zegt: 'De beste locatie is natuurlijk de hoofdstad. Neem het Paleis op de Dam, het Stadhuis op de Dam moet ik zeggen. Het is opgeleverd in 1665, en bij uitstek het symbool van de Republiek.'

